

**FOIZ RISKINI DIVERSIFIKATSIYALASH DIVERSIFICATION OF
INTEREST RATE RISK*****Teshaboyev Jamshidbek Qudratillayevich****Andijon davlat texnika instituti Buxgalteriya**hisobi va menejment kafedrası asistenti****Islomov Shoyatbek Xomidjon o'g'li****Andijon davlat texnika instituti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada foiz riskini diversifikatsiyalashning mohiyati, uning banklar va moliya institutlari uchun ahamiyati hamda asosiy usullari tahlil qilinadi. Foiz riskini diversifikatsiyalash moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va kutilmagan bozor o'zgarishlariga moslashish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: foiz riski, diversifikatsiya, banklar, aktivlar va passivlar boshqaruvi, moliyaviy barqarorlik, foiz stavkasi, risklarni boshqarish

Abstract: This article analyzes the essence of interest rate risk diversification, its importance for banks and financial institutions, and the main methods used. Diversifying interest rate risk helps to strengthen financial stability and enables adaptation to unexpected market changes.

Keywords: interest rate risk, diversification, banks, asset and liability management, financial stability, interest rate, risk management

Bugungi kunda bozor iqtisodiyotining beqarorligi va foiz stavkalarining o'zgaruvchanligi sharoitida banklar va moliyaviy institutlar uchun foiz riskini samarali boshqarish dolzarb ahamiyatga ega. Foiz riskining asosiy xususiyati — bu foiz stavkalarining o'zgarishi natijasida bankning daromadlari yoki kapitallarining kutilganidan farq qilishi ehtimoli bilan bog'liq bo'lishidir. Zamonaviy moliya bozorlarida foiz stavkalarining o'zgarishi odatiy holga aylanib bormoqda. Markaziy banklarning pul-kredit siyosati, inflatsiya, global iqtisodiy tendensiyalar va geosiyosiy omillar foiz stavkalarining beqarorligiga olib kelmoqda. Bu esa, o'z navbatida, banklar va moliya institutlarining aktiv va passivlarining qiymatiga va daromadlariga ta'sir qiladi. Shu sababli, foiz riskini samarali boshqarish, xususan, diversifikatsiyalash orqali riskni kamaytirish muhim strategik vazifaga aylanmoqda.

Foiz riskini kamaytirishning eng samarali usullaridan biri — bu diversifikatsiyalashdir. To'g'ri amalga oshirilgan diversifikatsiya orqali banklar foiz riskini taqsimlaydi va bozorning noqulay holatlariga nisbatan yanada barqaror bo'lib qoladi.

Foiz riskining diversifikatsiyalash mohiyati

Foiz riskini diversifikatsiyalash — bu aktivlar va passivlarning foiz stavkalariga sezgirligini turli muddatlar, stavkalar turlari va instrumentlar bo'yicha taqsimlash orqali riskni kamaytirish jarayonidir. Diversifikatsiya bank daromadlarini ma'lum bir foiz stavkasi yoki bozor segmentiga bog'liq bo'lib qolishining oldini oladi. Shu tariqa, foiz stavkalari kutilmagan o'zgarishidan kelib chiqadigan moliyaviy zararlar ehtimolini kamaytiradi.

Foiz riskini diversifikatsiyalashning asosiy maqsadi — banklar va moliyaviy institutlarning foiz stavkalaridagi kutilmagan o'zgarishlardan kelib chiqadigan salbiy ta'sirini kamaytirish, barqaror moliyaviy natijalarga erishish va umumiy riskni taqsimlash orqali moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdir.

Bugungi globallashtirish va tez o'zgarayotgan moliyaviy muhitda foiz stavkalari beqaror bo'lib bormoqda. Markaziy banklarning siyosati, xalqaro iqtisodiy omillar, inflyatsiya darajasining o'zgarishi, geosiyosiy notinchliklar — bularning barchasi foiz stavkalarining doimiy harakatlanishiga sabab bo'ladi. Bunday holatda, agar bankning daromadi yoki xarajatlari bir yoki bir necha foiz stavka turiga kuchli bog'langan bo'lsa, ushbu bog'liqlik katta risklarni yuzaga keltiradi.

1. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash

Foiz riskini diversifikatsiyalash bank daromadlarining foiz stavkalarining keskin o'zgarishiga qaramligini kamaytiradi. Shu orqali bankning sof foiz daromadlari yanada barqaror bo'ladi va umumiy moliyaviy ko'rsatkichlar ustida barqarorlik saqlanadi.

2. Riskni taqsimlash va kamaytirish

Bitta manba yoki bitta foiz stavkasi turiga qaramlikni kamaytirish orqali umumiy risk kengroq taqsimlanadi. Diversifikatsiya qilingan portfelning bir qismi zarar ko'rsa, boshqa qismlarida bu zarar qoplanadi yoki ta'siri kamaytiriladi.

3. Daromadlarning o'rtacha darajasini saqlash

Diversifikatsiyalash faqat riskni kamaytirishga xizmat qilmaydi, balki barqaror va ma'lum darajadagi daromad oqimini yaratishga ham yordam beradi. Bu bank strategik rejalashtirish va foyda prognozlari uchun muhim ahamiyatga ega.

4. Bozor sharoitlariga moslashuvchanlikni oshirish

Agar bankning aktivlari va passivlari turli muddatlar, foiz stavkalari va moliyaviy instrumentlar orqali diversifikatsiyalangan bo'lsa, bozor sharoitlarining o'zgarishiga tez va moslashuvchan tarzda javob bera oladi.

5. Sof foiz daromadining (NII) beqarorligini kamaytirish

Sof foiz daromadi bankning asosiy daromad manbai hisoblanadi. Foiz stavkalarining o'zgarishi ushbu daromadga bevosita ta'sir qiladi. Diversifikatsiyalash orqali bank NII darajasidagi keskin o'zgarishlar xavfini kamaytiradi.

6. Kapitalning himoyasini ta'minlash

Foiz riskining keskin salbiy ta'siri bank kapitalining qisqarishiga olib kelishi mumkin. Diversifikatsiya esa kapitalni muhofaza qilishga yordam beradi va bankning umumiy moliyaviy mustahkamligini saqlaydi.

7. Raqobatbardoshlikni kuchaytirish

Bozorning turli sharoitlarida ham barqaror faoliyat yurita oladigan banklar boshqa raqobatchilarga nisbatan ustunlikka ega bo'ladi. Bu ularning mijozlarga yanada ishonchli xizmat ko'rsatishiga va sodiq mijozlar bazasini shakllantirishga yordam beradi.

Foiz riskini diversifikatsiyalashning asosiy usullari:

Aktiv va passivlar muddatlarining diversifikatsiyasi: Bank aktivlari va passivlarini turli muddatlarga ega qilish orqali foiz riskining bitta muddatga to'planib qolishining oldi olinadi. Masalan, qisqa, o'rta va uzoq muddatli kreditlar va omonatlar kombinatsiyasi yaratish.

Foiz stavkalari asoslarining diversifikatsiyasi: Bank aktiv va passivlarini turli stavka turlariga (o'zgarimas stavkali, o'zgaruvchan stavkali, indeksatsiyalangan stavkali) bo'lish orqali riskni taqsimlaydi.

Geografik diversifikatsiya: Bank faoliyatini turli hududlarda yoki bozorlarda kengaytirish orqali foiz riskini faqat bitta hududdagi iqtisodiy yoki siyosiy o'zgarishlarga bog'lab qo'yish ehtimoli kamaytiriladi.

Moliyaviy instrumentlar diversifikatsiyasi: Turli xil moliyaviy instrumentlardan (obligatsiyalar, kreditlar, derivativlar va boshqalar) foydalanish orqali foiz riskining manbalarini kengaytirish va taqsimlash.

Derivativlardan foydalanish: Foiz svoplari (interest rate swaps), foiz fyucherslari (interest rate futures), foiz opsiyalari kabi instrumentlar orqali banklar foiz riskini hedjlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foiz riskini diversifikatsiyalash — bu zamonaviy risklarni boshqarish tizimining ajralmas qismi bo'lib, banklar va moliya institutlariga bozor o'zgarishlariga bardosh berish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Yaxshi tashkil etilgan diversifikatsiya strategiyasi orqali banklar foiz riskidan kelib chiqadigan potentsial zararlarni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Shu sababli, har bir moliya instituti o'zining foiz riskini muntazam tahlil qilishi va diversifikatsiya siyosatini doimiy takomillashtirib borishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xodjayev B. A., Shamsiev M. Sh., To'laganova M. Sh. "Bank ishi", darslik. — Toshkent: IQTISOD-MOLIYA nashriyoti, 2021.
2. Raximova X.U., Sayfiddinov I.F. To'lov tizimi va bank xavfsizligi. — Toshkent: Toshkent moliya instituti, 2019
3. Maxmudov N.H., To'xtayev S.O. Raqamli iqtisodiyot va banklar. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021

4. Abduhalilov B.S. Kreditlash va bank nazorati. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy veb-sayti www.cbu.uz

